

P r i n o s i

FESTE U SJENI FESTE – LINGVISTIČKO I TRADICIJSKO BOGATSTVO SLAVLJENJA SVETOGA VLAHA U DUBROVAČKOJ OKOLICI

Marijana Tomelić Ćurlin – Rebeka Milković

Filozofski fakultet
Sveučilište u Splitu
mtomelic@ffst.hr
rebeka98milkovic@gmail.com

UDK 272-56(497.584)
811.163.42'282(497.584)
<https://doi.org/10.34075/cs.61.1.5>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 9/2025.

„Sve je na svijetu nestalno i promjenjivo, ali je jedna stvar stalna i nepromjenjiva, a ta je: da će, dok traje Dubrovnik, trajati i neograničena ljubav Dubrovčanâ prama svome milomu i svetomu Parcu, a ufamo, da će i Njegova obrana stalna ostati na dobro i na spas svih Dubrovčana!”¹

Antun Liepopili

Sažetak

O neraskidivoj vezi svetoga Vlahâ i Dubrovnika napisani su brojni radovi i knjige. Najviši izraz te povezanosti predstavlja proslava 3. veljače na blagdan svetoga Vlahâ, poznata dubrovačka Festa. Kao neizostavan dio kulturnog identiteta lokalne zajednice Festa je zbog svoje vrijednosti i posebnosti prepoznata i na međunarodnoj razini te uvrštena na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine. Ona je, zapravo, preslika nekadašnje Dubrovačke Republike, njezinih vrijednosti i društvenih uzusa. Tijekom povijesti Dubrovačka je Republika osnivala župe i gradila crkve posvećene svetom Vlahu, a neke od njih i danas, premda skromnije, obilježavaju blagdan svoga zaštitni-

¹ Ovim su citatom iz 1916. godine *festanjuli 2023. godine* počeli svoj proglas koji zorno opisuje povezanost Dubrovnika i njegova zaštitnika svetoga Vlahâ: *Festa sv. Vlahâ kroz povijest*: <https://festa.hr/festa-sv-vlahâ-kroz-povijest-nekoliko-razmisljanja/> (pristup u kolovozu 2024.).

ka. Naslov rada metaforički aludira na potrebu osvjешćivanja i vrednovanja običaja slavjenja i štovanja svetoga Vlaha u dubrovačkoj okolici. Valja napomenuti da će se istraživanje ograničiti samo na tri središta: Slano, (Ston) i Janjinu. U radu će se donijeti sjećanja i zapisi o proslavama svetoga Vlaha u navedenim središtima. Provest će se lingvistička analiza koja će pokazati riznicu raznovrsnih jezičnih oblika bitnih za proučavanje hrvatske jezične povijesti, ali i posvjedočiti o veličini i značenju Feste.

Ključne riječi: *sveti Vlaho, Festa, Slano, Ston, Janjina, lingvistička analiza*

UVOD

Trajna i čvrsta veza svetoga Vlaha i Grada utkana je u pore kulturne baštine Dubrovnika, ali i njegove okolice. Međutim, ta okolica ostala je zanemarena u kontekstu opisivanja Feste svetoga Vlaha kao kulturnoga nematerijalnog dobra upisanog na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva iz 2009. godine. Tu stoji da je riječ o: „izuzetnoj pojavi nematerijalne kulturne baštine, koja je u kontinuiranom povijesnom trajanju od 10. stoljeća do sadašnjeg vremena zadržala svoje tradicionalne i prepoznatljive odlike i vrsnoću izričaja, oblikujući lokalni i nacionalni kulturni pejzaž svestranim pojavnostima, povezujući materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu prožimljujućom duhovnom dimenzijom. Temeljena na legendi o pojavljivanju svetoga Vlaha radi pomoći Dubrovčanima u obrani protiv napadača, u Festu se uključuju stanovnici grada i okolice, predstavnici države i lokalnih vlasti te predstavnici Rimokatoličke crkve”.²

Cilj je stoga istražiti i usporediti običaje obilježavanja dana svetoga Vlaha u Dubrovniku, Slanom te dvama mjestima na poluotoku Pelješcu, Stonu i Janjini te dati novu i širu sliku o ukorijenjenosti i značenju svetoga Vlaha kao i same Feste u tradicijskoj baštini šire dubrovačke okolice.

² Usp. *Republika Hrvatska. Ministarstvo kulture i medija. Festa svetoga Vlaha, zaštitnika Dubrovnika*: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-čovječanstva/festa-svetoga-vlaha-zastitnika-dubrovnika/16456> (pristup u kolovozu 2024).

1. DUBROVNIK I SVETI VLAHO: ODNOS GRADA I ZAŠTITNIKA

O životu svetoga Vlaha postoje brojne legende.³ Jedna od poznatijih zabilježena je u *Zlatnoj legendi (Legenda Aurea)*,⁴ djelu talijanskog svećenika i hagiografa Jakova Varaginskog.⁵ Prema toj legendi sveti je Vlaho spasio dječaka kojemu je zapela riblja kost u grlu. Od tada on postaje zaštitnik grla te se na njegov blagdan po crkvama dijeli blagoslov grla, tzv. grličanje. On je jedan od 14 svetaca tzv. pomoćnika;⁶ smatra ga se zaštitnikom otorinolaringologa, veterinarra, pastira, vunara i divljih životinja. Štovanje njegova kulta proširilo se Europom tijekom 11. i 12. stoljeća.⁷

Druga legenda povezuje svetoga Vlaha s Dubrovnikom: prema predaji, godine 971. ukazao se svećeniku Stojku i upozorio Dubrovčane na napad Mlečana, čime počinje njegovo štovanje kao gradskog zaštitnika.⁸

O podrijetlu kulta također postoje različite teze; od bizantskog utjecaja, temeljenog na predaji o prijenosu glave svetoga Vlaha 1026. godine, do novijih istraživanja koja ističu normansko podrijetlo. Bez obzira na podrijetlo, kult se brzo ukorijenio u dubrovačko društvo.⁹

³ Usp. Marko Margaritoni, *Dubrovnik između povijesti i legende*, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2001., 111–123.

⁴ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/jakov-varaginski> (pristup u lipnju 2025.).

⁵ Usp. *Hrvatska enciklopedija. Jakov Varaginski*: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/jakov-varaginski> (pristup u lipnju 2025.).

⁶ Riječ je o svecima kojima se vjernici mole u nevolji ili teškom zdravstvenom stanju. Tu spada: sveti Akcije (pomoćnik protiv glavobolje i tjeskobe), sveta Barbara (pomoćnica protiv nenadane smrti i gromova), sveti Cirijak (pomoćnik protiv đavolskog opsjednuća), sveti Dionizije (pomoćnik protiv đavolskog opsjednuća i glavobolje), sveti Egidije, (pomoćnik protiv iracionalnog straha, nemoći, ludosti), sveti Erazmo (zaštitnik mornara), sveti Eustahije (pomoćnik u različitim nevoljama), sveti Juraj (pomoćnik protiv kožnih bolesti te zaštitnik srednjovjekovnih viteзова i vojnika), sveta Katarina (pomoćnica pri govornim poteškoćama te zaštitnica kršćanskih filozofa), sveti Kristofor (pomoćnik protiv uragana, kuge, prometnih nesreća), sveta Margareta (pomoćnica protiv križobolje, a zazivaju je i trudnice), sveti Pantaleon (zaštitnik sušičavih bolesnika i liječnika), sveti Vid (zaštitnik padavičara, opsjednutih, ljudi slabog vida i sluha) te sveti Vlaho ili Blaž pomoćnik u bolestima grla. Usp. Armand Tchouhadjian, *Sveti Vlaho, biskup iz Sebaste*, Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2010., 23.

⁷ Usp. Josip Nagy, *Sveti Vlaho zaštitnik Dubrovnika*, *Crkva u svijetu* 7 (1972.) 3, 259., Joško Belamarić, *Životopis, legende, povijesni motivi izbora dubrovačkog zaštitnika*, u: Pavica Vilač, *Sveti Vlaho u povijesti i sadašnjosti*, Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2014., 29.

⁸ Usp. Nagy, nav. dj., 257–258.

⁹ Usp. Belamarić, nav. dj., 30.

U ovom kratkom povijesnom pregledu prihvaćanja svetoga Vlaha za zaštitnika Grada nužno je navesti još jedan povijesni podatak. Prvi spomen Feste svetoga Vlaha nalazi se u buli pape Hadrijana IV. iz 1158. godine.¹⁰ Navedeno upućuje na uvođenje blagdana svetoga Vlaha u Dubrovniku.¹¹ Koliko su Dubrovčani bili duboko povezani sa svetim Vlahom i koliko su ga poštovali, najbolje pokazuje odluka iz 1190. godine. Tom je odlukom dubrovačka komuna jamčila sudski imunitet izbjeglim dužnicima i počiniteljima kaznenih djela, dopuštajući im slobodan boravak u Dubrovniku i okolici tri dana prije i tri dana nakon blagdana svetoga Vlaha.¹²

Zbog opsežnosti građe u ovom poglavlju izostavljene su brojne teze o razlozima izbora svetog Vlaha za svoga zaštitnika.¹³

1.1. Razvoj i značenje feste svetoga Vlaha

Prvi poznati cjeloviti opis feste zabilježio je talijanski humanist Filip de Diversis u svom djelu *Opis Dubrovnika* iz 1440. godine. Diversis donosi ceremoniju Feste¹⁴ koja se, naravno, mijenjala

¹⁰ U pismu od 4. srpnja 1158. godine papa Hadrijan IV. dodijelio je dubrovačkom nadbiskupu Tribunu *palij* ili *naramenik* koji se može nositi na svečanim misnim slavljinama, točnije, na blagdan svetoga Vlaha. Zbog toga taj čin predstavlja prihvaćanje važnosti Feste svetoga Vlaha. Naime, *palij* se, inače, nosio samo na svetkovinama opće Crkve, a ne na lokalnim, odnosno mjesnim svetkovinama: *O brojanju festa svetoga Vlaha*: <https://festa.hr/o-brojanju-festa-svetoga-vlaha/> (pristup u srpnju 2025.).

¹¹ Usp. Nella Lonza, *Kazalište vlasti: ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, Zavod za povijesne znanosti HAZU, Zagreb – Dubrovnik, 2009., 45.

¹² Usp. *Leksikon Marina Držića. Vlaho, Sveti*: <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/vlaho-sveti/> (pristup u srpnju 2025.). Imunitet je poznat i pod nazivom *sloboština svetoga Vlaha*, a on se odnosio i na druga područja Republike (npr. spominje se u Mljetskom i Lastovskom statutu). Od 1453. godine produženo je razdoblje imuniteta na sedam dana prije i sedam dana poslije feste. Usp. Nella Lonza, nav. dj., 46, i Dominik Brigović, *Sveti Vlaho zaštitnik Dubrovnika*, Printera grupa, Zagreb, 2012., 125.

¹³ Usp. Joško Belamarić, *Sveti Vlaho i dubrovačka obitelj svetaca zaštitnika, Dubrovnik: časopis za književnost, nauku i umjetnost* 5 (1994.) 5, 29–39; Ivica Prlender, *Dubrovačko posvajanje svetoga Vlaha, Dubrovnik: časopis za književnost, nauku i umjetnost* 5 (1994.) 5, 9–21; Anđelko Badurina, *Motivi izbora sv. Vlaha za patrona grada Dubrovnika, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 21 (1980.) 1, 142–148.

¹⁴ Diversis navodi kako su procesiju predvodili općinski trubači, iza njih s voštanicama u ruci prema katedrali išli su seljaci i mornari iz okolice predvođeni vojnim zapovjednicima, a slijedili su ih obrtnici. Pod arkadama Kneževa dvora sjedio je knez s Malim vijećem, Senatom i uglednim starcima čekajući da se okupe redovnici i puk. Prva zapaljena i oslikana voštanica prinosila se knezu, a ostale su podijeljene vlasteli, starcima i puku. S voštanicom knez odlazi pred katedralu gdje ga je čekao nadbiskup. Koračali su dalje zajedno ili je knez išao

tijekom stoljeća, ali su glavne sastavnice zadržale svoj kontinuitet. Pripreme za proslavu počinjale su već početkom godine, no u crkvenom smislu početak Feste bio je dan uoči svetoga Vlaha, na Kandeloru ili Sviječnicu, kada se služila i svečana misa. Tada se pucalo iz topova, udaralo u bubnjeve, a čula bi se i crkvena zvona. Zatim bi 12 pekarica zaplesalo s košaricama u kojima bi se nalazio kruh ukrašen maslinovim grančicama što bi simboliziralo obilje i mir.¹⁵ Održavali su se i vojni mimohodi seljaka iz dubrovačke okolice koji bi dolazili sa svojim barjacima. Toga bi dana bio i obred grlićanja koji se, također, zadržao i danas.¹⁶

Središte proslave predstavljala je procesija s moćima te svečana misa u crkvi svetoga Vlaha koju je predvodio nadbiskup. U procesiji se ocrtavao državni poredak: plemstvo i kler stupali su zajedno dok je puk promatrao sa strane. Nakon svečane mise moći su se unosile u katedralu i spremale u riznicu.¹⁷

Poslijepodnevno slavlje prolazilo je u svjetovnom znaku. Ono je bilo rezervirano za puk, igre i ples. Diversis u svom opisu navodi kako su iz okolnih mjesta – Šumeta, Omble, Župe, Cavtata, Konavama i otoka – dolazili ljudi sa svojim barjacima te prezentirali vještine baratanja zastavom i kopljem. Za to vrijeme ispred Kneževa dvora plesale su dubrovačke tradicionalne maske Turica, Vila i Čoroje jer se blagdan svetoga Vlaha poklapao s karnevalom.¹⁸ Festa je bila puno više od slavlja. Ona je bila „festa slobode i državnosti”.

Padom Republike i dolaskom Francuza na vlast Festa je nekoliko godina bila ukinuta, no na zahtjev građana ponovno je vraćena 1836. godine, u nešto drukčijoj formi. Francuzima je smetala upravo ta „državotvorna simbolika” dok se kasnije vlasti, austrijska i jugoslavenska, nisu puno miješale. U narednim vremenima une-

ispred, što je, dakako, bio prikaz odnosa vlasti. Naime, knez nasljeđuje autoritet od svetoga Vlaha i prenosi ga na cijelu Republiku. U procesiju dalje za svetim Vlahom, knezom i nadbiskupom stupa vlastela, pa opati i svećenici i redovnici s ostalim moćima. Zanimljivu, a u drugu ruku i smiješnu ulogu imala je mlada vlastela, koja je imala zadaću šibama tjerati ljude koji bi pokušali poljubiti ili dodirnuti moći. Stranci su u procesiji, također, uživali začuđujuće visoku poziciju, ponekad su hodali uz vlastelu noseći voštanice. S druge strane, dubrovački puk sudjelovao je većinom kao promatrač s jedne i druge strane trga. Usp. Zdenka Janeković-Römer, Javni rituali u političkom diskursu humanističkog Dubrovnika, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 29 (1996.) 1, 301.

¹⁵ Usp. Brigović, nav. dj., 123.

¹⁶ Usp. Janeković-Römer, nav. dj., 300–301, i Lonza, nav. dj., 47.

¹⁷ Usp. Janeković-Römer, nav. dj., 73, i Lonza, nav. dj., 49.

¹⁸ Usp. Daria Nedić i Dora Rašić, Tradicijski karneval Dubrovčana, *Essehist* 12 (2021.) 12, 5.

seno je i nešto novih elemenata, odnosno starih običaja reinterpretiranih u novom ruhu. Tako se od 1873. godine biraju *festanjuli*, svjetovni priređivači Feste.¹⁹ Nadalje, uvedena je i pučka tombola koja svoje korijene vuče iz prve polovice 19. stoljeća. Himna svetomu Vlahu nastala je 1939. godine, a misno slavlje na otvorenom uvedeno je tek 1972. godine.²⁰

Dakako, bilo je godina kada se Festa nije mogla održati u svom punom sjaju zbog različitih neprilika: ratova ili bolesti. Primjerice, u novijoj povijesti za vrijeme srpsko-crnogorske okupacije Dubrovnika 1992. godine²¹ ili tijekom epidemije COVIDA-19.

1.2. Štovanje svetoga Vlaha u Dubrovačkoj Republici

Dubrovačka je Republika podizala crkve i samostane posvećene svetomu Vlahu šireći na taj način njegovu pobožnost. Najprije je izgrađena crkva svetoga Vlaha na Lastovu, a zatim se Republika „širi” na poluotok Pelješac. Gradnja crkve svetoga Vlaha u Stonu počela je 1342., a dovršena je nakon dvije godine.²²

Nakon što je Primorje došlo pod vlast Dubrovačke Republike, osnivani su i samostani. Godina 1407. uzima se kao početak župe svetoga Vlaha u Slanom jer je te godine počela gradnja crkve svetoga Vlaha.²³

Mljet je pod upravu Republike došao 1345. godine, ali tek je 1410. godine dospio pod njezinu neposrednu vlast. Međutim, izgradnja župne crkve svetoga Vlaha u Babinom Polju počela je još prije 1410. godine.²⁴

Kupnjom Konavala u dva navrata,²⁵ 1419. i 1426., Dubrovačka je Republika zaokružila svoj teritorij. Godine 1438. već postojeća crkva svetoga Martina mijenja titular u svetoga Vlaha.²⁶

¹⁹ Usp. Lonza, nav. dj., 49.

²⁰ Usp. *O Festi. Festa svetoga Vlaha kroz povijest*: <https://festa.hr/festa-sv-vlaha-kroz-povijest-nekoliko-razmisljanja/> (pristup u kolovozu 2024.).

²¹ Usp. *O Festi. Sveti Vlaho i Dubrovnik: kronologija*: <https://festa.hr/kronologija-feste-sv-vlaha/> (pristup u kolovozu 2024.).

²² Usp. Ana Marinković, Teritorijalno širenje dubrovačke komune/republike i crkve njezinih svetaca zaštitnika, *Annali Dubrovnik* 45 (2007.), 221–223.

²³ Usp. Robert Jolić, *Hercegovački franjevci sto godina u Slanom*, Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, Mostar, 2023., 76–77.

²⁴ Usp. Marinković, nav. dj., 224.

²⁵ Usp. Pavo Živković, Ustupanje Konavala Dubrovčanima, u: Vladimir Stipetić, *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti 1*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1998., 77–100.

²⁶ Usp. Marinković, nav. dj., 224.

Posljednja je osnovana janjinska župna crkva svetoga Vlaha, i to tek 1628. godine, kada je promijenjen titular postojeće župne crkve svetoga Stjepana.²⁷

U svim navedenim župama *festa* se slavila svetom misom i procesijom, a često ju je pratila jutarnja pucnjava. Još od davnina izabrani pojedinci iz okolnih župa odlazili su s barjacima u Dubrovnik te tako sudjelovali u proslavi. Ta se tradicija održala sve do danas.²⁸ Ipak, nažalost, u svim mjestima u kojima se nekada obilježavao sveti Vlaho, nije se očuvao običaj proslave *feste*. Primjerice, na Mljetu se posljednjih desetljeća ne održavaju procesije, već stanovnici Mljeta odlaze u Dubrovnik na proslavu svetoga Vlaha.²⁹

2. PREDMET I METODOLOGIJA RADA

Koristeći se metodom deskripcije, za predmet je ovoga rada uzeta Festa u Dubrovniku koja služi kao polazište istraživanja. Ona se uspoređuje s *festama* u Slanom, Stonu i Janjini. Ta su mjesta odabrana jer predstavljaju značajna mjesta iz nekadašnje Dubrovačke Republike u kojima se kult svetoga Vlaha ukorijenio i očuvao kroz stoljeća, svako s posebnim povijesnim i kulturnim obilježjima: Slano kao sjedište knežije, Ston kao strateško i gospodarsko središte Pelješca te Janjina kao primjer kasnijeg širenja kulta na poluotoku.

Ono što treba napomenuti na samom početku, jest kako u ovom radu nije namjera ni u kom segmentu propitivati vrijednosti dubrovačke Feste. Cilj je ovoga rada, uspoređivanjem običaja obilježavanja dana svetoga Vlaha u Dubrovniku, Slanom, Stonu i Janjini, dati novu i širu sliku o ukorijenjenosti i štovanjusvetoga Vlaha, kao i same Feste čija je vrijednost kao kulturnoga nematerijalnog dobra prepoznana još ranije.

Tradicija slavljenja blagdana svetoga Vlaha u župama s područja nekadašnje Dubrovačke Republike nije tako opsežno zabilježena u literaturi kao dubrovačka Festa. Zbog toga su malobrojni povijesni izvori kao i sjećanja mještana od iznimne važnosti za ovu temu. U radu će se koristiti postojeća literatura te donijeti neobjavljeni zapisi, transkripti zvučnih zapisa ispitanika o proslavama svetoga Vlaha u dubrovačkoj okolici koji vjerno svjedoče o njezinoj

²⁷ Usp. *Župa sv. Vlaha – Janjina*: <https://db.hr/zupa-sv-vlaha-janjina/> (pristup u srpnju 2025.).

²⁸ Usp. Tchouhadjian, nav. dj. 107.

²⁹ Usp. Barbara Margaretić, I okolica slavi svojega Parca, u: Pavica Vilač, *Sveti Vlaho u povijesti i sadašnjosti*, Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2014., 140.

ukorijenjenosti u tradicijsku baštinu šire dubrovačke okolice. Lingvističkom (i stilističkom) analizom pojedinih zapisa pokazat će se kako su se očuvale kulturne i tradicijske vrijednosti, obrasci mišljenja i izraza koji prenose duh prošlih vremena. Iako se radi o malenom korpusu zapisa, ne smije se zaboraviti njihova jezikoslovna vrijednost koja može poslužiti za usporedbu s jezičnim studijama ranijih i budućih razdoblja.

3. ANALIZA

3.1. Festa svetoga Vlaha u Slanom³⁰

Iako nisu pronađeni zapisi o najranijim stoljećima proslave blagdana svetoga Vlaha u Slanom, početak slavljenja svetoga Vlaha u Slanom može se povezati s uspostavom župe svetoga Vlaha, dakle negdje oko 1407. godine.³¹

Kao i u Dubrovniku, proslava počinje 1. veljače trodnevnicom, odnosno moljenjem krunice i zazivom svetoga Vlaha te se nastavlja i sljedeći dan, na Kandeloru, kada se grliča. Najsvečaniji je dio proslave procesija i sveta misa 3. veljače. Jutarnji obred predstavlja procesija po mjestu; „sudjeluju” barjaci susjednih župa, barjaci župe Slano, djeca, barjak djevojačkog društva Srca Isusova, barjak svetoga Vlaha te kip svetoga Vlaha koji u naručju drži Slano, svećenici, zbor i puk. Dužnost je *festanjula* da upravljaju procesijom: kreće se od crkve svetoga Vlaha uz more do prve postaje Vojvodine ponte gdje se moli za mrtve; druga je postaja riva gdje se moli za mornare, brodove i ribare; treća je postaja crkva svetoga Jeronima gdje se izvijaju barjaci; četvrta je postaja raskrižje ispod Kneževa dvora gdje se blagoslivljaju polja, maslinici i vinogradi. Procesija završava izvijanjem barjaka pred crkvom svetoga Vlaha. Potom se ulazi u crkvu na svetu misu, grliča se i ljube moći.³² Dakle, taj dio u potpunosti slijedi obrazac dubrovačke feste. Razlika je samo u tom što prvo ide procesija, a potom misa. Osim toga, Slanjanima nakon mise odlaze svojim kućama te izostaje onaj svjetovni dio svečanosti rezerviran za igre i zabavu puka.

³⁰ Jedna od autorica ovoga rada u više je navrata istraživala štovanje svetoga Vlaha u Slanom: <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanija/primorje/primorka-rebeka-milkovic-istrazuje-povijest-stovanja-sv-vlaha-u-slanom-iz-zaleda-se-dolazilo-na-konjima-s-barjacima-cekali-bi-festanjuli-suhe-smokve-i-rakija-1451054>.

³¹ Usp. Marija Nadilo, Župa sv. Vlaha – Slano. U povodu 600. Obljetnice postanka župe (1407. – 2007.), Župni ured – Slano, Slano, 2007., 80.

³² Usp. Isto, 80–84.

Slika 1: Kip svetoga Vlaha u župnoj crkvi svetoga Vlaha u Slanom (foto: Rebeka Milković)

Slika 2: Župna crkva svetoga Vlaha u Slanom (foto: Rebeka Milković)

O Festi svetoga Vlaha svjedoči i vrijedan zapis pronađen u franjevačkom samostanu u Slanom. Riječ je o bilježnici jednog (ne) poznatog župnika iz 1923. godine koji je zapisao svoja sjećanja na proslavu svetoga Vlaha. Zapis se donosi u izvornom obliku:

2 Kandalora³³ iza kako se do blagosove svieće, dijele se puku na svaku kuću po jedna od 8 kelera?, ali kako u kojoj kući bude po veće djece što idu na školu, tako i ova dogju pred oltar da i oni prime svaki po jednu, te da nebi ostala zasramljena treba naredit jedno 150 sjećica da bude svak zadovoljan.

To podne večernja Sv: Vlahu u naški. A na svaku blagosov grla i ljubljenje relikvije.

³³ Iako se u Slanom za blagdan Svijećnice uobičajeno rabi naziv *Kandalora*, u ovome je zapisu zabilježen oblik *Kandalora* koji je stoga kao takav i prenesen. Kao što je rečeno, riječ je o zapisu nepoznatog župnika, što znači da autor ne mora biti iz Slana, već iz nekoga drugoga mjesta. Kasnije se uočava da se na poluotoku Pelješcu javlja naziv *Kandalora*, što može upućivati na mogućnost da je autor potjecao iz tog područja ili da je zapis nastao pod utjecajem susjednih župa. Međutim, zbog nedostatka relevantnih izvora nije moguće donijeti pouzdan zaključak o autoru, mjestu podrijetla niti okolnostima nastanka zapisa.

3 Na Sv: Vlahu reče gvardijan misu u Matici.

Župnik sa Načelnikom ide barjacima baničskiem i Majkovskijem u susret kad se svi na rivu skupe, upute se put Matice, dje bude Velika Misa, po Misi prečesun sa relikvijama Sv: Vlahu. Pjeva se pjesam „Vlahu uzdignu kako na strani. Do rive ondi se da blagosov govoreći: Po isprošenju sv: Vlahu Biskupa i mučenika blagosovio Vas Svemogući Bog Otac, sin i Duh Sveti amen. Od rive se pjeva: Blagoslovljen Gospodin Bog Izraelov... do Dvora, ovdje se da blagosovi kako na rivi pa se prosliedi pjevajući: Tebe Boga hvalimo i. t. d. do matice a pred crkvom jopet se blagosovi puk kako je gori opisano. Kad se uljeze u crkvu izvadi se Sakrament i zapjeva se: Svetotajstvu dakle ovomu sve qui? Finito? Blagosov, a poslije blagosov grla, ljubljene moći, po podne ne bude u crkvi ničesa.

Iz navedenoga se potvrđuje već rečeno: da proslava u Slanom ni po čemu ne odstupa od ustaljene dubrovačke proslave. Iako je Slano bilo sjedište knežije, dom dobrostojećih brodarskih i pomorskih obitelji, ipak je bilo „daleko” od sjaja i veličine Dubrovnika. Tako u Slanom ipak izostaje ona pompozna i reprezentativnost koja se smatra odlikom dubrovačke feste.

Navedeni zapis (pisani) vjerodostojan je trag prošlosti, bitan za očuvanje i razumijevanje tradicije i jezika. U tom pogledu, zapis će poslužiti i kao materijal za proučavanje povijesti jezika, o čemu će kasnije biti više riječi.

Kao nebeski zaštitnik, pomoćnik i čuvar, obožavani svetac Vlahu opjevan je u himni koja je vremenom zaboravljena, ali je zapisana i pronađena u koricama već spomenute bilježnice iz 1923. godine. Autor i vrijeme nastanka himne su nepoznati.

Himnus sv. Vlahu

1.

*Vlahu uzdigne zdravla oltare,
Bolesnici pospješite
I zavjetne njemu dare
Harnijem srcem poklonite*

2.

*Jer komugod je zajazila
Resa frla prohod tijesni
Druga je zleda uzročila
Da mu je grlo u bolesti*

3.

*Nek se odreče on pomoći
Ljuske i ovde hrlo hiti
Kreposnijom će njega moć
Sveti Vlaho izliječiti.*

4.

*Jer kolikom hrabrenosti
Priteške muke on podnese
On tolikom još milosti
Svim bolnim ljeka donese.*

5.

*Mučeniče prihrabreni
Sluge tvoje brani i štiti
Zdravlje tijelu a žuđeni
Mir duši taj posvećeni.*

6.

*Vjekom o Trojstvo bile ti
Neumrle slave i dike
A Vlahove molbe s neba
Stekle nam raj u vjeke
Amen.*

Iako su danas u proslavi svetoga Vlahu od Dubrovnika do Janjine neizostavni stihovi Vinka Vilića Čuj sveti Vlaho naš / molitve glas, / Dubrovnik čuvaj svoj, čuvaj sve nas!³⁴ koje je uglazbio Rade degl' Ivellio, očito je kako su Slanjani imali svoju himnu u čast svoga nebeskoga zaštitnika. Nažalost, do danas je sačuvan samo tekst, no to ne treba obeshrabrati u nastojanjima za njezinom revitalizacijom.

3.2. Festa svetoga Vlahu u Stonu³⁵

Sveti Vlaho zaštitnik je i stonske župe koja nosi njegovo ime, a uz svetoga Liberana predstavlja posebne dane za stanovnike toga grada.

³⁴ O nastanku same himne vidi više u: Anđelko Fazinić, Kako je nastala himna svetom Vlahu Vilića i Ivellija, *Sv. Cecilia* 51 (1981.) 3, 80–81.

³⁵ Marina Asturić u svojoj je doktorskoj disertaciji *Usmena književnost i tradicijska kultura bročansko-stonskog područja* (2024.) detaljno istražila i opisala tradicijsku kulturu ovoga kraja te donijela pojedine jezične zapise koji o navedenom svjedoče. Stoga se u ovome radu jezični zapisi neće donositi. Usp. Marina Asturić, *Usmena književnost i tradicijska kultura bročansko-stonskog područja*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Split, Filozofski fakultet, Split, 2024.

I Festa svetoga Vlaha u Stonu ima svojih zanimljivosti. Osam dana prije same feste u Stonu zvone zvona tri puta na dan čime se najavljuje svečanost. Ona obuhvaća jutarnju misu na Kandeloru, zatim u kasnim poslijepodnevnim satima molitve, tzv. svečane *vespre* i grličanje, a na dan svetoga Vlaha svečanu misu, procesiju te ples i veselje. Tek se tridesetih godina prošlog stoljeća uvode *festanjuli* po uzoru na dubrovačku festu. Njihova je uloga bila važna: na Kandeloru su u pratnji svećenstva i puka preuzimali barjak Bratovštine Presvetog Oltarskog Sakramenta koji bi svečano izvili na Placi. Kako navodi Asturić³⁶ na dan svetoga Vlaha dolazilo se s barjacima iz okolnih župa: Malog Stona, Česvinice, Broca, Luke, Hodilja te bi barjake izvijali ispred bratovštine. Zatim se služila sveta misa, a potom se išlo u procesiju s kipom svetoga Vlaha oko Stona i Kaštela. Procesija bi završila izvijanjem barjaka ispred crkve svetoga Vlaha.

Slika 3: Župna crkva svetoga Vlaha u Stonu (foto: Rebeka Milković)

Slika 4: Kip svetoga Vlaha u crkvi svetoga Vlaha u Stonu (foto: Rebeka Milković)

U Stonu je, kao i u Dubrovniku, svjetovna, odnosno zabavna strana proslave, također, bila organizirana. *Festanjuli* su bili zaduženi za lutriju u tadašnjem Hrvatskom domu čija je svrha bila ne samo zabaviti građanstvo, odnosno puk, već i osigurati sredstva za pokrivanje troškova feste.

³⁶ Usp. Asturić, nav. dj., 127.

Asturić³⁷ navodi po riječima kazivača kako su na festu u Ston dolazili Ponikovci, Doljani, Hercegovci. Kazivači ističu kako se *balalo* cijelo poslijepodne, s tim da su Ponikovci *balali* na jednom, a Doljani na drugom mjestu i tako svi ostali.

3.3. Festa svetoga Vlaha u Janjini

Janjina je posljednja dobila župnu crkvu svetoga Vlaha, točnije dotadašnja župna crkva nosila je titular svetoga Stjepana. Današnje zdanje župne crkve svetoga Vlaha u Janjini sagrađeno je 1877. godine na mjestu dviju starijih istoimenih crkvi.³⁸ Zbog svega toga je, po riječima kazivača, u narodu sveti Stjepan (3. kolovoza) ostao kao mjesni zaštitnik, odnosno tome se danu daje puno na značaju. S druge strane, sveti se Vlaho poštovao i obilježavao, no nije bilo onakve svečanosti i proslave kao u Dubrovniku.³⁹

Proslava svetoga Vlaha počinjala je u Janjini dva dana prije toga blagdana, odnosno dan uoči Kandelore, i to zvonjenjem zvona. Tu je riječ o posebnoj tehnici zvonjenja koja se prenosila s koljena na koljeno, a danas je ta tradicija izgubljena. Zapravo se govorilo o „slavljenju” sveca, no to nije značilo *festižanje*, već se odnosilo na takav način zvonjenje. O navedenom svjedoči zvučni zapis izvornoga govornika:⁴⁰

(0) Treba se popraviti na vrh kampanjela gdje su konopi. Onda se nije konopon potezalo kladivo, mi rećemo klempesalo, nego rukon. Zanjše se to kladivo da udre u strano zvono, pa veliko zvono, malo pa srednje, pa vrati pa nase. To je jako teško jer se mora ima određen ritam, tempo, melodija to je jako teško jer su u moje djetinjstvo spominjali samo dva čovjeka koja su to radili. I to je zamrlo. Kad su se vidjeli teški oblaci, zvonila su zvona da razbiju oblake. I to bi nosilo priko mora, čulo bi se u Neretvi i onda je bila uzrečica: „Nema grada, čuju se zvona svetoga Vlaha.”

Pravi početak proslave svakako je Kandelora kao i u Dubrovniku. Poslijepodne je misa i grličanje. Na dan svetoga Vlaha ide se u procesiju, na misu i grličanje, dakle jednako kao i u Dubrovniku.

³⁷ Usp. Isto, 127.

³⁸ Usp. *Župa sv. Vlaha – Janjina*: <https://db.hr/zupa-sv-vlaha-janjina/> (pristup u srpnju 2025.).

³⁹ Zapisano u Janjini u srpnju 2025. godine (kazivači: A. J. rođ. u Janjini 1928. godine, A. P. rođ. u Janjini 1975. i M. J. rođ. u Kuni 1954. godine).

⁴⁰ Zapisano u Janjini u srpnju 2025. godine (kazivač: M. D. rođ. u Janjini 1949. godine).

Popodne se provodilo u društvu obitelji, rodbine i prijatelja koji su dolazili iz okolnih mjesta. Navečer se obavezno išlo u bale, odnosno na ples. Mladići i djevojke iz Janjine, ali i iz okolnih mjesta, primjerice Žuljane i Pijavičina, maskirali bi se za ples jer je to bilo vrijeme poklada, slično kao i u Dubrovniku gdje su puk zabavljale maske Turice i Čoroje.

O proslavi svetoga Vlaha u Janjini svjedoče četiri zvučna zapisi sa koja su dobivena od izvornih govornika:⁴¹

(1) *Na Kandaloru⁴² je u nas običaj uvijek misa popodne. I pjevaju se Vlahove pjesme i grlićanje. U nas nema festanjula za razliku od recimo Stona i Dubrovnika. Znači, ono barjaci su dolazili iz ovih okolnih, župnih, iz ovih župnih, (z)nači ondje okolica pozdravit i išli su u procesiju. To je bilo to, procesija ide okolo mista, mi to rećemo okolo križa, dva križa, između dva križa i crkve, jedan kvadrat, otprilike jedan kilometar ipso se ide u procesiju iza mise.*

Ljudi su bili obučeni u gopare, držali su do sebe i to je bilo normalno i ne samo za svetoga Vlaha. To je bilo sve obučeno svečano i muško i žensko i držali su do toga

(2) *Onda je procesija išla iz crkve, išla je na ona vrata dole, i onda je išla kroz Janjinu, i onda dole prema školi do križa, onda od križa prema gore ono je krajevi put, zove se krajevi put od Napoleona, prema gore do drugoga križa kamenoga i onda je svraćala kroz ulicu i onda došla na gornja, glavna vrata za one skaline ulazilo se u crkvu. I to se zvalo procesija oko grudice.*

(3) *Prije bi hodila sve u moje djetinjstvo. Kroz sve poje procesija. Na vrhu procesije križ, barjaci, muški su hodili s jedne i druge bande, onda je hodila učiteljica s djecom, ide sveti Vlaho, pa iza pop, onda ide zbor, ženske napose, muški napose. Stavili bi svetoga Vlaha na nosilo, a onda su samo Vlaha ako ih je bilo, ako nije bilo Vlaha onda bi ko god drugi. Pucalo bi se prikvečer. Meni se to paralo na svetoga Vlaha. I zvonila zvona, prikvečer bi počelo zvonit na Kandaloru.*

(4) *Uvečer je mladost dolazila u bale iz Kune, iz Potomja, Pijavičina. Onda bi došla Neretva sa barkama, za svetoga Vlaha bi Neretvani došli sa barkama na Drače, s lađama i*

⁴¹ Zapisano u Janjini 2025. godine (prvi zapis: kazivač M. J. rođ. 1954. godine, drugi i četvrti zapis: kazivač M. D. rođ. 1949. godine, treći zapis: kazivač A. J. rođ. 1928. godine).

⁴² U Janjini i njezinoj okolici blagdan Svijećnice naziva se *Kandalora*.

Slika 5. Župna crkva svetoga Vlaha u Janjini (snimila/foto: Rebeka Milković)

Slika 6. Kip svetoga Vlaha u župnoj crkvi svetoga Vlaha u Janjini (snimila/foto: Rebeka Milković)

Neretve i onda u Janjinu. Već u moje djetinjstvo Neretva je otpala. Onda kad bi pao radni dan svi su radili. (...) Nije to bilo kako sad šivanje kostima. Što bi prvo palo na pamet. Neko bi se zagrnio lincunom stavio klobuk. Neko bi se obuko u pidžamu, neko u skute. I onda bi došli na bale, ali bitno je bilo staviti ono milje na glavu. Samo ne veliko ko napica, nego manje okruglo na glavu i onda na to pritisne kakvom kapom ili ubrusac zavezat ili šešir ili nešto. Ti si kroz to vidio sve, a tebe nisu poznali. Bilo je bitno da niko ne zna ko si. I onda bi uhitio nečiju ženu s njom zabalo ili djevojku koja ti se svidala. Ili djevojke bi se maškarale pa uhvatile mladića i zabalale, kako ko. Ne bi oni stali cijelu večer. Bilo je vruće. Onda bi se doma promijenili, obukli i vratili se na bale.

I u drugim mjestima na poluotoku Pelješcu ima spomena svetoga Vlaha.⁴³

⁴³ Sveti Vlaho obilježava se i u Oskorušnom te u Košarnom Dolu. Međutim, u Oskorušnom sveti Vlaho nije zapovjedni svetac pa se slavila misa samo na *Kandaloru* (zapisano u Oskorušnom u srpnju 2025. godine, kazivač: M. A. rođ. u Oskorušnom 1968. godine). U Košarnom Dolu nalazi se barokna kapela sv. Vlaha koja je bila u vlasništvu obitelji Tomašević te se i danas ondje održavaju

4. JEZIČNE ZNAČAJKE ZAPISA

Kao što je već rečeno, zapisi pričaju priču o jeziku i kulturi jednoga kraja, otkrivajući njegovu povijest i tradiciju. Donose se pojedine lingvističke zanimljivosti zapisa sa slanskoga i janjinskoga područja. Time se dodatno naglašava kulturni i simbolički značaj Feste te potvrđuje njezina uloga u očuvanju tradicije i identiteta dubrovačke okolice. Ovim se želi pokazati i bliskost idioma u dubrovačkoj okolici iako se, u detaljnijoj jezičnoj analizi, ne smiju zanemariti one jezične posebnosti koje navedene govore razlikuju.

U ovom se dijelu rada iznose pojedine jezične značajke slanskoga (pisanoga)⁴⁴ i janjinskoga (govorenoga) zapisa.⁴⁵ Jezična analiza zapisa obuhvaća fonološke, morfološke i sintaktičke značajke.

Od fonoloških značajki izdvojiti će se odraz jata koji je u korijenskim morfemima u slanskom zapisu i(j)ekavsko-jekavski, a u janjinskom (i)jekavsko-ikavski (S: *kako se do blagosove **svieće, dijele, pjeva se pjesam, bude po veće djece, 150 suječica, zapjeva se, pa se prosliedi pjevajući***; J: *jer su u moje djetinjstvo, djevojku koja ti se svidala, stali **cijelu večer, dva čovjeka, onda bi se doma promijenili, uvijek** misa popodne, **pjevaju se Vlahove pjesme, s djecom***. U tvorbenim morfemima u slanskom je i janjinskom govoru zabilježen iekavsko (jekavsko)-ikavski refleks jata (S: ***ondi** se da blagosov, kako je **gori, a poslie***; J: ***gdje** su konopi, **ondje** okolica, kad su se **vidjeli** // na ona vrata **doli, prema gori***). U relacijskim morfemima u slanskom je zapisu zabilježen i(j)ekavsko-ikavski refleks, a u janjinskom samo ikavski (S: *ide barjacima **banićskiem i Majkov-***

mise na Svetoga Vlaha (zapisano u Janjini u srpnju 2025. godine, kazivač: N. R. rođ. u Potomju 1957. godine). Terensko istraživanje iznjedrilo je i podatak koji se ne bi trebao zanemariti, a koji pokazuje na nekadašnje obilježavanje svetoga Vlaha i u Kuni. Jedan od kazivača čuva pušicu, odnosno kuburu iz koje se, prema riječima kazivača, pucalo na svetoga Vlaha (zapisano u Kuni u srpnju 2025. godine, kazivač: B. M. rođ. u Kuni 1957. godine).

⁴⁴ Mora se voditi računa da je slanski zapis djelo župnika čije je porijeklo nepoznato. Kod jezične raščlambe nekoga teksta, odnosno zapisa, jako je važno tko je kazivač ili tko je zapis zapisao. Naime, ta osoba ne mora nužno biti s toga područja pa će u materijal svjesno ili nesvjesno možda i unijeti neke jezične posebnosti koje to govorno područje „ne podržavaju”. Stoga se slanskom zapisu ipak mora prići s određenom dozom opreza.

⁴⁵ *Govor je Janjine u dijalektološkoj literaturi određen kao štokavski punkt. Naime, janjinski govor pripada istočnohercegovačko-krajiškom dijalektu koji je u literaturi poznat kao novoštokavski (i)jekavski dijalekt. Usp. Marijana Tomelić Čurlin, Jezične značajke mjesnoga govora Janjine, Croatica et Slavica Iadertina 5 (2009.) 5, 87–96. Govor je Slanoga također pripojen istočnohercegovačko-krajiškom dijalektu. Detaljan dijalektološki opis navedenoga govora još nije napravljen što će zasigurno postati predmet nekoga drugoga istraživanja.*

skijem; J: iz ovih **okolnih**, **župnih**, iz ovih **župnih**). Ekavski refleks nalazi se u nekoliko primjera u oba zapisa (S: **pred** i **treba naredit**; J: **treba se popraviti**, **malo pa srednje**). Nekadanji poluglasovi u tzv. su jakom položaju redovito davali *a* (S: **kad** se svi, **Svemogući Bog Otac**; J: **kad** bi po radni **dan**, **jedan kvadrat**). Ishodišna je jezična skupina *vð* u funkciji samostalnih riječi i prefiksa prešla u fonem *u* (S: **u** kojoj kući, **uljeze u crkvu**; J: **u** Neretvi, **ulazilo se u crkvu**, **da udre**). Refleks prednjega nazala **ę* ima odraz *e* (S: **Duh Sveti**, **Svemogući Bog**, **Svetotajstvu**; J: **prikvečer** bi **počelo zvonit**). Stražnji nazal **q* i slogotvorno **□* redovito daju *u* (S: **u** kojoj kući **bude**, **dijele se puku na svaku**, **biskupa** i **mučenika**; J: **zove se krajev put**). U pojedinim je leksemima uočena vokalizacija dočetnoga *-l* u kategoriji gl. pridjeva radnog muškoga roda u jednini (S: **blagosovio**; J: **zagrnio lincunon**). U nekim su konsonantskim skupovima zabilježeni dvostruki ostvaraji, s provedenom distantnom disimilacijom i bez nje (S: **blagosov** grla, **blagosovio** Vas // **blagoslovljen** Gospodin). Atipične se konsonantske skupine ponegdje razrješuju, redukcijom prvoga člana u njima (S: **dje bude** Velika Misa, **onda bi kogod drugi**). U jednom se zapisu nalazi i prijelaz **dj* u *gj* (S: **dogju** pred oltar). Protetsko *j* zabilježeno je u slanskom primjeru (S: **jopet**). Premetanjem je starojezične skupine *vðs* dobiveno *sv* (S: **na svaku** kuću, **svak** zadovoljan, **ovomu sve**; J: **to je bilo sve** svečano). Dočetno *-m* u janjinskom govoru prelazi u *-n* na dočetku gramatičkog morfema dok se u pisanom slanskom zapisu to ne bilježi (S: **sa Načelnikom ide barjacima banićskiem i Majkovskijem**, **a pred crkvom**; J: **onda se nije konopon**, **nego rukon**, **zagrnio lincunon**, **to pritisne kakvon kapon**, **s njon zabalo**). Oba zapisa čuvaju fonem *h* (S: **Duh Sveti**, **Vlaho** uzdigne; J: **svetoga Vlahu**, **Vlahove** pjesme, **iz ovih okolnih**, **župnih**, **bi hodila**, **na vrhu**, **su hodili**, **ako ih je bilo**). Starojezična se skupina *hw-* čuva (S: **Tebe Boga hvalimo**). Delateralizacija nije u slanskom zapisu zabilježena **što nije slučaj u** janjinskom materijalu (S: **ljubljenje moći**, **ostala zasramljena**, **da bude svak zadovoljan**, **i ljubljenje relikvije**, **Blagoslovljen Gospodin Bog**, **kad se uljeze**; J: **onda je hodila učitejica**).

Od morfoloških značajki navest će se nastavak *-a* u genitivu množine imenica (S: od 8 **kelera**, 150 **svjećica**), nastavak *-ima* u dativu i instrumentalu množine (S: **ide barjacima**, **sa relikvijama**), upitno-odnosna zamjenica za značenje neživo (S: **što idu na školu**) te arhaični genitivni oblik neodređene zamjenice (S: **ne bude u crkvi ničesa**). Od glagola izdvaja se infinitiv koji je apokopiran (S: **treba naredit**; J: **treba se popraviti**, **ondje okolica pozdravit**, **bi počelo zvonit**).

U pogledu sintaktičkih značajki, ističe se slobodan red riječi u rečenici (S: *Na Sv: Vlaha reče gvardijan misu u Matici; Do rive ondi se da blagosov govoreći...; Od rive se pjeva: Blagoslovljen Gospodin Bog Izraelov... do Dvora; J: Meni se to paralo na svetoga Vlahu; Na Kandaloru je u nas običaj uvijek misa popodne*). U zapisima se nalaze sročni atributi u antepoziciji (S: *na svaku kuću, u kojoj kući, Sve-mogući Bog; J: u strano zvono, pa veliko zvono, ima određen ritam, u moje djetinjstvo, svetoga Vlahu, Vlahove pjesme, jedan kvadrat, jedan kilometar, one skaline, gornja, glavna vrata, druge bande, ide sveti Vlahu*) kao i sročni atributi u postpoziciji (S: *ide barjacima banićskiem i Majkovskijem, Duh Sveti, Bog Izraelov; J: križa kamenoga*). Broj jedan (jedno) ima različite funkcije: upotrebljava se kao kvantifikator cjeline, u značenju ‘otprilike’ (S: *treba naredit jedno 150 svjećica*) dok istovremeno označava i preciznu količinu ili mjeru (J: *jedan kilometar ipo*). U jednom zapisu akuzativ se javlja kao oznaka mjesta (S: *kad se svi na rivu skupe*). Prilog ‘nazad’ glasi nase (J: *pa vrati na nase*). Instrumental društva, kao i instrumental sredstva može i ne mora imati prijedlog sa (S: *dje bude Velika Misa, po Misi prečesun sa relikvijama Sv: Vlahu; Župnik sa Načelnikom ide (x) barjacima...*). Prijedlog na ima različite funkcije: određuje cilj kretanja (S: *dijele se puku na svaku kuću, što idu na školu*), ali i mjesto radnje (S: *blagosovi kako na rivi*). Prijedlog po ima odrednicu količine (S: *po jedna od 8 kelera?; ali kako u kojoj kući bude po veće djece, oni prime svaki po jednu*) i vremena (S: *po Misi prečesun, po isprošenju sv: Vlahu, po podne ne bude u crkvi ničesa*). Odrednica vremena vezuje se sa značenjem ‘nakon’. Vremensku odrednicu ima i prijedlog na, ali sa značenjem ‘toga dana’ (S: *Na Sv: Vlahu reče gvardijan misu u Matici; J: na Kandaloru*). Posesivni je dativ prisutan (J: *Meni se to paralo na svetoga Vlahu*). Često je u zapisu glagol ispušten (S: *To podne večernja Sv: Vlahu u naški. A na svaku blagosov grla i ljubljenje relikvije; J: Kroz sve poje procesija; Na vrhu procesije križ, barjaci*). Ponekad se javljaju i različite konstrukcije (J: *I to bi se nosilo priko mora; To je bilo to; ulazilo se u crkvu; ako ih je bilo, ako nije bilo*).

Fonološka, morfološka i sintaktička analiza pokazuje kako se jezični elementi očituju u usmenim zapisima nekoga kraja i koliko je njihovo očuvanje važno za razumijevanje lokalnog govora.

Uz fonološke, morfološke i sintaktičke jezične značajke, ovaj je zapis vrijedan i sa stilističkoga gledišta⁴⁶ što se vrlo često zanema-

⁴⁶ Usp. Božidar Finka, *Stilistika u dijalektologiji*, u: *Prilozi VII međunarodni kongres slavista u Warszawai*, Zagreb, 1973., 35–47; Ljiljana Marks, *Stilografija usmene proze suvremenih zapisa*. *Croatica* 23/24 (1993.) 37–38–39, 203–216.

ruje u jezičnim analizama. U ovom se dijelu rada iznose samo neke stilske značajke zapisa.

Oba zapisa nedvojbeno odražavaju stil usmenoga kazivanja: autori prepričavaju, odnosno prenose sadržaje koje su čuli ili doživjeli o običaju slavljenja svetoga Vlaha. Temeljna je funkcija takvoga iskaza obavijesna premda su u tekstu prisutni i elementi praktičnih uputa (S: *treba naredit jedno 150 suječica da bude svak zadovoljan; J: Treba se popraviti na vrh kampanjela gdje su konopi, zanjiše se to kladio da udre u strano zvono*). Pripovijedanje je uglavnom u 3. licu, no ponegdje (u janjinskom zapisu) prisutne su i umetnute mi-forme (J: *Onda se nije konopon potezalo kladio, **mi rečemo** klem-pesalo, nego rukon; procesija ide okolo mista, **mi to rečemo** okolo križa...*). U zapisima se pojavljuju česta ponavljanja, npr. imenica (J: *da udre u strano **zvono**, pa veliko **zvono**; mi to rečemo okolo **križa**, dva **križa**, između dva **križa** i crkve*), pridjeva (J: *barjaci su dolazili iz ovih okolnih, župnih, iz ovih župnih*), glagola (J: *Onda je procesija **išla** iz crkve, **išla** je na ona vrata dole, i onda je išla kroz Janjinu*), veznika *pa, i, da* (S: ***da** i oni prime svaki po jednu, te **da** nebi ostala zasramljena treba naredit jedno 150 suječica **da** bude svak zadovoljan; J: **pa** veliko zvono, malo **pa** srednje, **pa** vrati pa nase; **I** pjevaju se Vlahove pjesme **i** grličanje; **i** onda je išla kroz Janjinu, **i** onda dole prema školi*), rečenica (J: ***To je jako teško** jer se mora ima određen ritam, tempo, melodija **to je jako teško** jer su u moje djetinjstvo spominjali samo dva čovjeka koja su to radili*). Nije rijetko ni nizanje (ili nekih značenjskih cjelina ili radnje, čina) čime je uvelike naglašena kazivačeva, odnosno autorova afektivnost (J: *Na vrhu procesije križ, barjaci... onda je hodila učiteljica s djecom, ide sveti Vlaho, pa iza pop, onda ide zbor, ženske napose, muški napose; ima određen ritam, tempo, melodija*).

Rečenice su često složene s čestim umetnutim zavisnim dijelovima (S: *ali kako u kojoj kući bude po veće djece što idu na školu, tako i ova dogju pred oltar*). Zanimljivo je i nizanje radnji i mjesta koje je stvorilo osjećaj procesije (S: *Do rive ondi se da blagosov govoreći...; Od rive se pjeva... do Dvora...*). Učestale su i eliptične konstrukcije (S: *Kandalora iza kako se do blagosove svieće...; To podne večernja Sv: Vlahu u naški; A na svaku blagosov grla i ljubljenje relikovij; J: Kroz sve poje procesija; Na vrhu procesije križ, barjaci...*).

Liturgijski kontekst zapisa potvrđuju izrazi crkvenog, obrednog diskursa (S: *po isprošenju sv. Vlaha Biskupa i mučenika*), kao i ponavljanje i formulaičnost blagoslova što je stvorilo sakralni, svečani ton zapisa.

Stilske značajke zapisa potvrđuju liturgijski i usmenoknjiževni kontekst te zrcale glas zapisničara ili usmenog kazivača koji, između

đu kronološkog navođenja tijekom proslave i praktičnih napomena, prenosi duh vremena i tradiciju lokalne zajednice. Analiza također ističe povezanost jezika sa životnim i kulturnim pojavama zajednice te ulogu jezičnih struktura u oblikovanju stila i izraza, pokazujući koliko je važno očuvanje jezičnih i kulturnih specifičnosti.

ZAKLJUČAK

Festa svetoga Vlaha u Dubrovniku predstavlja vrhunac kulturnog i vjerskog identiteta grada.

Ovaj rad nastao je s ciljem da se Festa i njezino značenje sagleda u širem kontekstu. Cilj je rada bio istražiti i usporediti običaje obilježavanja dana svetoga Vlaha u Dubrovniku, Slanom te dvama mjestima na poluotoku Pelješcu, Stonu i Janjini. Tom su prilikom zabilježeni i pojedini zapisi s bogatstvom jezičnih oblika koji donose novu i širu sliku o ukorijenjenosti i značaju svetoga Vlaha kao i same Feste u tradicijskoj baštini šire dubrovačke okolice.

Analiza je pokazala da, iako proslave u navedenim mjestima slijede obrazac dubrovačke feste, one ipak zadržavaju lokalne posebnosti koje svjedoče o prilagodljivosti tradicije i njezinoj dubokoj ukorijenjenosti u život zajednice. Time se potvrđuje da kult svetoga Vlaha nije ograničen samo na grad Dubrovnik već da predstavlja poveznicu koja ujedinjuje čitav prostor nekadašnje Republike; njihova vjernost svetom Vlahu učvršćuje zajedničku kulturnu i duhovnu baštinu juga Dalmacije. U tom smislu, buduća istraživanja i opisanja Feste trebaju uključiti i ove proslave.

Slano, kao nekadašnje sjedište knežije, zadržalo je svečanu procesiju i misu, ali bez svjetovnog dijela i pompoznosti karakteristične za Dubrovnik. Ston je, uz procesiju i misu, njegovao i zabavni segment kroz plesove i lutriju, čime se približava dubrovačkom modelu, ali u manjem opsegu. Janjina, pak, pokazuje najskromniji oblik proslave, gdje se uz misu i procesiju ističe tradicija zvonjenja i pokladnih plesova, što svjedoči o povezanosti religijskog i pučkog elementa. Usporedba potvrđuje da je Dubrovnik bio središte raskoši i državotvorne simbolike, dok su okolna mjesta zadržala intimniji, lokalni karakter slavlja.

Posebnu vrijednost ovoga rada čini i lingvistička analiza zapisa i govora. Pravopisne, fonološke i morfološke značajke zabilježene u zapisima iz Slanoga i Janjine svjedoče o kontinuitetu jezičnih osobitosti, ali i o njihovim promjenama pod utjecajem povijesnih i društvenih okolnosti. Time se potvrđuje da očuvanje nematerijalne baštine nije samo pitanje rituala, nego i jezika koji ih oblikuje.

Jezik je nositelj identiteta i ključni element u razumijevanju tradicije, pa njegova dokumentacija i analiza imaju jednaku važnost kao i opis samih običaja.

Ovim se radom želio istaknuti vjerski, kulturni i lingvistički značaj Feste, ali i njezino mjesto u širem kontekstu hrvatske kulturne i jezične baštine.

IN THE SHADOW OF THE FESTA – THE LINGUISTIC
AND TRADITIONAL RICHNESS OF SAINT BLAISE
CELEBRATIONS IN SLANO, STON, AND JANJINA

Summary

Numerous studies and books have explored the profound connection between Saint Blaise and the city of Dubrovnik. The most prominent expression of this bond is the celebration held on February 3rd, the feast day of Saint Blaise, known as the Dubrovnik Festa. As an integral part of the cultural identity of the local community, the Festa has been internationally recognized for its significance and uniqueness, earning a place on UNESCO's Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. The Festa serves as a symbolic reflection of the former Republic of Dubrovnik, embodying its values and social customs. The Republic actively promoted the veneration of Saint Blaise in newly acquired territories by establishing parishes and constructing churches dedicated to him. Many of these churches have been preserved and continue to commemorate the feast of their patron saint, albeit in a more modest manner.

The title of this paper metaphorically alludes to the need to raise awareness and appreciation of the traditions surrounding the celebration and veneration of Saint Blaise in the Dubrovnik region. The research will focus specifically on three centres: Slano, (Ston), and Janjina. The paper will present memories and records of Saint Blaise celebrations in these locations. A linguistic analysis will also be conducted, which will not only reveal a rich variety of linguistic forms essential for the study of Croatian language history, but also underscore the grandeur and cultural significance of the Festa.

Keywords: Saint Blaise, Festa, Slano, Ston, Janjina, linguistic analysis.